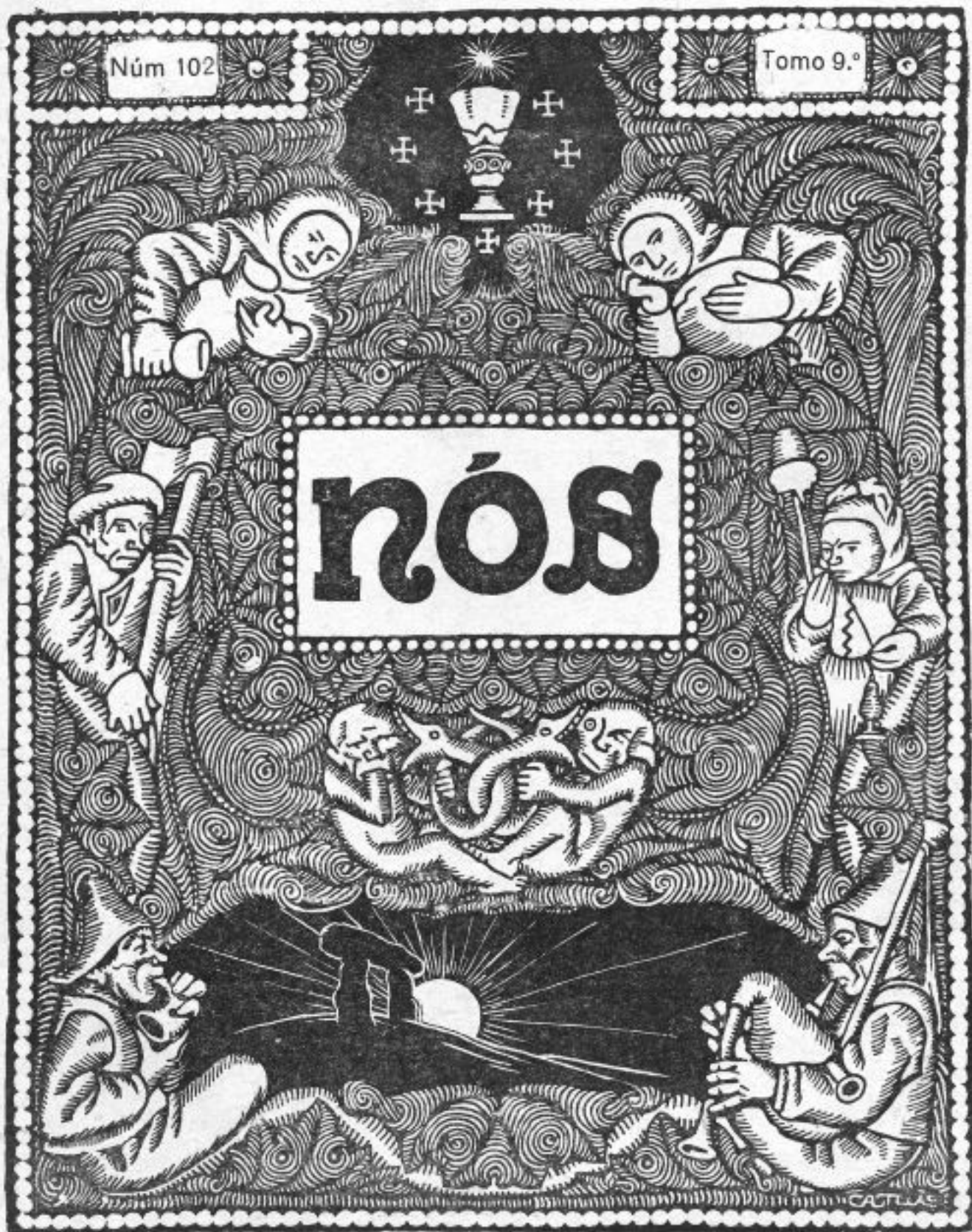


Núm 102

Tomo 9.º

nóis





BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Administrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDACCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

NOTA

Doce números, na Península 6'00 pesetas.

Fora da Península 8'00 »

Número solto 0'70 »

Este boletín non publicará mais orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-elas emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

NA MIÑA LISTA DE NOITE, por OUTEIRO ESPASANDÍN.

HORA D'UNHA RAZA, por J. la B. (trad. de VICENTE RISCO).

ENCOL DAS NEVEIRAS DO MOSTEIRO DE ACEBEIRO E DAS MÁMOAS DA SERRA DE CANDÁN, por F. BOUZA BREY.

NOTAS ENCOL DA LABOURA DE RESTAURACIÓN DE DOCUMENTOS (proseguimento), por ALFONSO VÁZQUEZ MARTÍNEZ.

DA ALEMAÑA, por VICENTE RISCO (proseguimento).

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS, pol-a REDACCIÓN.

IMPRESA "NÓS"

Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos

Trasmitanos os seus encárragos

Hortas, 20

SANTIAGO

Vicente Risco

Abogado

Sanlo Domingo, 47.2.º

Ourense



BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIV ★ Ourense 15 de Xunio do 1932 ★ Núm. 102

NA MIÑA LISTA DE NOITES...

POR OUTEIRO ESPASANDÍN

Na miña lista de noites
quedóu sempre o teu arrecender de ausenza.
Cando a lúa botaba o calabrote
de liño ós afogados
cruzabas tí a pratela do microscopio
da meia noite.
Seguiche a roita dos navíos
esquencidos da sua carga
de emigrantes de carne tolleita,
e no sono da alba
a tua man barreu a fronte de ouro
do neno que comeron os peixes.
Mais, sempre alleas ós ventos
fixos do deserto
e á cana de pescar dos campanarios,
as miñas arelas tunaron de cote
camiños de seixos e de estrelas
buscando o teu ollar gardado pol-os lazos.
Sentiréi os teus bicos de aceiro
cando un praneta
me fira de coitelo n-un costado.



H O R A D ' U N H A R A Z A

Iste artigo escrito pr'a Bretaña, solprendeume mormente, porque me pareceu escrito pr'a Galiza. O que J. la B. di dos pobos céltigos arredados da corrente da historia, di-xéao eu hai anos n-unha conferencia feita no Circo Mercantil de Vigo, definindo á Galiza coma Fisterre. A ideia da predomiñanza en nós dos intreses espirituais sobr'os materiais, é corrente en moitos galeguistas. A das ventages da nosa orgaizacón económica atrasada fronte á crise mundial e á total-as crises xerais de caráute económico, tamén a teño eu exposto n-un artigo que, entregue ao Consello Executivo do partido á que pertenzo, non sei ben de certo onde se chegou á publicar. Pol-o derradeiro, somentes me compre já repetil-o pensamento de J. la B. cando di: «Somos demasiado poucos pra podermos encher un rol activo fora das nosas fronteiras, d'outro xeito que coma mercenarios dos outros. Abonda de Duguesclin, de Clisson, de Duguay-Trouin, de Renan, de Ronarc'h e de Briand na nosa historia». Eu digo tamén: nen máis Charinos nen Tenorios, nen máis Rodiles nen Méndez Núñez, nen máis Patiños nen Montero Rios na historia de Galiza. Abonda de mercenarios dos outros.--V. R.

O século dazanove ten de particular o ter durado un pouco máis de cento sesenta anos. Encomenzou cos filósofos e os homes de ciencia do fin do reinado de Luís XVI. Alongouse ben mais adiante do ano 1900 —que non marcou cume ningún— aínda máis adiante de 1914 e 1918. Woodrow Wilson foi un dos seus máis grandes homes. A paz de Versalles-Trianon foi o acumprimento dos vellos soños románticos. Porque o que fai a unidade d'iste período da historia dos nosos pais, é a fé cega qu'iles puxeran no «progreso», o qual tiña qu'asegurar co andar do tempo, a riqueza pra todos e a paz eterna. O século XIX recibeu os primeiros desmentimen-

tos co-a guerra, cuas ruínas volveron en nada os cálculos qu'a fixeran nascer, e co paro inglés, que marca pra un gran pobo o fin d'unha era de prosperidade da que fora o principal artesano.

MORREU UNHA FÉ

A desfeita de Wall-Street soou á sua hora derradeira. Fitárase outo de máis. Trabucáranse nas previsiós. Cand'un industrial despide aos seus obreiros e pecha os seus talleres e cand'iste industrial chámase Henri Ford, o mundo civilizado todo inteiro pregunta onda é que viu dar. Na sua ruína,

precara un achego sólido qu'o ajude á s'en-dereitar. Apela ás súas creenzas, e deprecátase de que já nonas téñ. Da fé do industrial qu'anda atrás de non sei qué mesianismo económico; da do teorizador politéco que pide á unha forma de goberno ou á outra o paradiso na terra, da fé do sabio que precara na súa probeta o milloramento da raza humán; da do burgués que vé na Bolsa as columnas da fortuna pública; da do soldado qu'oferce a súa vida pol-a grande patria, —ou non fica nada, ou pouca cosa.

O industrial já non vende os seus produtos; o político asiste impotente ao reinado da banca e precara sen chegar á elo, solucións administrativas ou diplomáticas aos problemas de cámbio, de produción, de finanza, que todo o domiñan; o sabio, sen pensalo, coma quen dí, dotou ao género humán da hyperita e do phosgeno; o burgués especulador já non ten diante d'il na alacena máis qu'unha morea de papel que val justamente pouco máis do que pesa; e o antigo combatente, soñador, pergúntase pra que sirveu o sacrificio dos desaparecidos e pra defender qué intreses dubidosos sofreu e deitou o seu sangue.

A humanidade desorientada, a humanidade de que se decata de que sabe menos de biología, de química e de física, do qu'ela pensaba non hai vinte anos, a humanidade por riba de total as súas coñecencias un grande interrogante. Comenzou a liquidación das súas ilusións económicas. Está disposta á unha revisión xeral de total as súas ideas. Ela busca.

A popularidade qu'un Gandhi pode atopar no meio das súas vítimas dos Midlans di moito n-iste asunto. Vólvese á admirar ás sociedades primitivas, cuia estabilidade fai un contraste dino d'enveja co noso tolo rebulir. Un escritor americano, nado no país da máquina de facer pasteles de porco, vaise iniciar respectuosamente nos ritos mágicos dos negros da Costa de Marfim, e pergúntase en fin de contas si a feiticeira Wamba que arranja as pontes á distancia, non sabe moito máis que M. Einstein. Falando tanto da sabencia marela coma do ocultismo negro ou de total as singelas creenzas dos seus propios antergos brancos, o europeu

pregunta: «Tiña eu razón tan xiquera? Teño eu razón en todo?».

A HORA DOS PEQUENOS POBOS

Si no silencio d'esta imensa incertidume qu'atromenta o cerebro de total-as testas escrarecidas que téñ a Europa toda, ten que dar logo unha hora, coido en que ha ser a dos pobos que non foron, que non quixeron ser, dos da orgullosa aventura industrial e que mantiveron o seu equilibrio material e cerebral que tanto lle falla hoxe aos outros.

Tornarase a gente cara istos pequenos pobos qu'unha historia cativa ou qu'un chán ingrato arredaron das festas da historia —coma cara unha fonte de Juvencio— pra recobrar alí concencia das permanencias da condición humán. Istos pequenos pobos cuas áreas geográficas recortan a Europa n-un viveiro de nódoas multicores apareceranlle com'unha aristocracia predestinada n-un instante de desesperanza ond'as calidades de caráute e curazón contan diante de nada pra os pobos coma pra os individuos.

Ao tempo que coñeceu a lei de ferro das grandes capitás, dos formigueiros cosmopolitas onde non conta máis qu'o diñeiro; ond'o home non é máis qu'un brazo. —pra servir unha máquina, faguer correr unha pena ou puxar unha chapa— ha suceder o que vexa espallar os dereitos naturais do ser humán.

Somentes nós d'aquela, nós, os pequenos pobos tradicionalistas, que tanto tempo loitamos por conservar as fontes puras da nosa ledicia de vivir, teremos calidade pra botarmol-os acimentos da nova Europa. Somentes nós temos conservado esta comunión co pasado, co a raza, co oficio, co chán, co-a familia, que poderá guiar con seguranza aos recostrutores d'unha Europa sandada dos soños de potencia e riqueza, doce pra o home. Por iso saúdo eu o abrente d'un século novo que ha ser o noso século!

A OCASIÓN DOS CELTAS.

Poidan os Celtas aproveitaren a ocasión que se lles ofrez, pra deciren por fin a súa verba! Pódese admitir qu'o Renacemento reseguído replegounos en si mesmos; qu'o

século XIX, apesares da escapada do Romantismo, non lle foi favorábele. Mais agora que se descobre qu'o home ten os seus dereitos por fronte da abstracción estatal, por fronte do diñeiro, por fronte do inhumán debeu faguer ouvil-a súa voz, a da súa impalpábele civilización, a máis human que poida haber, feita de todol-os fenómenos individuais. Se nono fan, é que endejamáis han dicir nada, é que son ineptos pra deciren cousa ningunha,

Non hai razón valedeira pra qu'isto aconteza. Cando dicimos *Celtas* non é que digamos con énfase unha verba valeira. Os Celtas temos algo atrás de nós, e non fica espricado todo tocantes á nós con nos apricaren, anque lle non plaza á tal sabio en *us* ou en *oth*, o rótulo de «comunitarios de clan» ou tal outro que fixera de nós irmaus de leite, na cencia social, de calquera tribu de pastores fugidos das eras primitivas. A formación social que foi nosa hai dous mil anos, non era privativa nosa. Hai longo tempo que non vivimos en clans. Temos participado no desenrolo da civilización europea, da que ficamos unha miga arredados *vountariamente*. Hai un espírito nacional propio que nos anima, independente do tempo e das contingencias materiais, que nos levóu de cote á sacrificalo todo ás liberdades segredas do home, mesmamente os nosos intreses, aínda a nosa independencia. Leei a historia da Bretaña, unha historia *d'individua-lidades*.

A REVANCHA DOS BRETÓS

Non digo eu qu'a época que ven vai ser a nosa, sen ter matinado ben n-elo. Non pode ser outra cousa qu'unha reacción contra a que pasóu e que nos foi coma ningunha estrana e hostil. Vivimos baixo do signo d'unha dita cuia receta non é da casa. Foi alén do mar, n-unha Cité ond'o perfil semíteco casa curiosamente co-as loiras guedellas saxonas, onde nasceu o trato, onde nasceu o crédito, o desconto, o cheque, todo ise horroroso estimulante ao «business» que non ten máis qu'un fito: a ganancia, e non ten máis qu'unha saída: a quebra. Compre non esquecer qu'esta carreira dos ingresos atrás da ganancia, e non somentes un singelo

odio de raza ou de confesión, foi o qu'os levóu á arruñaren o comercio irlandés e á despoboaren á Escocia. Hoxe en día estase máis agusto no mangado de terra do disgra-ciado Gael que non no enlousado de Londres. Á cada un, súa.

Com'os Irlandeses, tampouco nós fumos dos da orgullosa aventura industrial. (Un punto que nos achega á iles e nos arreda dos Galeses do Sul). Cand'as primeiras locomotoras ciscaron a súa grasa sobre o ouro dos campos bretós, ningunha aclamación popular saudóu o seu paso. Os nosos camiños fixeron amiúdo mal ás primeiras bicicletas e aos primeiros automóveles, acollidos con pedras. Despois de non ter querido, *por razóns morais*, seguir o movemento, as industrias bretonas foron decaendo ao longo do século XIX, e por fin desapareceron cáxque todas. A repulsión dos Bretós cara os principios mesmos da organización económica moderna —colaboración, asociación, división do traballo— foi a que fixo demorar a industrialización dos nosos oficios.

Endejamáis o sentimento do seu intrés arrempujóu aos nosos compatrianos á formaren esas ligas que de tempo en tempo se forman pra levar adiante tal reivindicación d'orde pública. Iles ademiten de boa gana aínda as prerrogativas abusivas d'un goberno centralizado que non ten pra iles consideración ningunha. Confórmanse con pouco, e aman o que teñen. Están nos antípodas do espírito de negocios que conduciu o mundo deica ó presente.

O século XIX condanara á Bretaña en nome do progreso. O progreso tivo razón deica 1929. En 1932, o progreso confesa que se trabucóu! Já non hai argumento pra nos enterrar. En 1932, é a Bretaña *cáxque sen parados*, onde tres millóns e meio d'homens comen da súa fame, a que ten razón. Estrana revancha do homilde peisano d'antano que rillaba o seu pan reseso baixo d'un teito de gestas ond'os lobos viñan meter o seu fucioño gris. O progreso, se nos hubéramos deixado levar d'il, houbera feito d'il o moderno famento que, coa chaqueta apegada ás nádegas, vai agardar vez diante das sopas de caridade. Ao menos ó primeiro vivía do seu traballo!

A NOSA MINSIÓN

Pra qu'un pobo vaia adiante, non compre sementes que teña confianza en si mesmo, senón aínda que teña conciencia de que leva unha misión pra cumprir. Compre unha fé e o sentimento d'un deber pra ajustal-os elementos espargidos d'unha nación e arrempujalos n-un esforzo colectivo. Esta fé e sentimento do deber nonos ten a Bretaña. Pode qu'esta seña a espricadeira da inverosímil dificultade qu'atopa todo esforzo colectivo entre nós, *calquera que seña*, pra coller corpo e duranza. Deamos aos nosos compatriotas a idea de que no abrente do século vinte, teñen que jogar un rol, e verémolos de novo ergueitos e unidos, com'estiveron nos tres curtos períodos da súa historia en qu'unha mesma paixón os abalou.

Estáse formando á través da Europa unha corrente ben forte de mocidades, atentadas pol-os problemas da reconstrución da nosa economía e da nosa sociedade moderna desconfiada. Non lle tirémol a nosa simpatía nen a nosa ajuda. Mais non cometámol o erro de nos fundirmos co ela. Já d'abondo temos desertado da nosa terra. E á cada un, súa tarefa. Qu'os que intentaron a aventura industrial s'apañen pra liquidal-a quebra.

A economía moderna puxo os seus problemas insolúbeles fora da nosa casa. No seu conxunto, a Bretaña ficou fidel aos modos de produción, de cámbio e de financiamento do tempo antigo, aínda mismamente nos arredores da súa única vila industrial. A labrega nantes leva a manteiga e os ovos á vila, no brazo, com'a súa irmá dos arredores de Quimper. As artesanías de Chantenay viven co-a súa nai, com'outrora o bracedo dos outos-fornos de Trignac sabe qu'o caldo quente agárdao baixo d'un teito de colmo do Brière. As nosas vilas son mercados peisanos, ollados dende Essen ou dende Pittsburg. Ningún dos candentes problemas do noso tempo, de standardización, de raciona-

lización, d'urbanismo, atopa aplicación entre nós, ond'o cadro social máis sólido do individuo é aínda e longe, a familia é o meio. Estamos n-unha terra ond'aínda se constrúe pra os netos, ond'a publicidade lumiosa apenas aparece, e onde ten un o pan seguro pra mañá. Certamente, temol-as nosas dificultades: as nosas primeiras froitas e as nosas conservas véndense mal. Pagámol-o noso escote á crise. Mail-a crise non existe orgánicamente pra nós, porque, apesares dos nosos recursos naturais, non temos cometido no noso chán ningunha das faltas qu'a houberan podido facer vir, com'afora (1). Non deixemol-o servizo da Bretaña, da que ninguén s'ocuparía non sendo nós, pol-o servizo d'unha Europa que nonol-o había agradecer, con seguranza. Faremos máis pol-as outras nacións ofrecéndolles da nosa, *restaurada e humanamente revalorizada pol-a nosa procura*, que non dándolle os nosos homes escolleitos e os nosos recursos, na hipótese d'algún grande desconcerto. O noso rol de pequena nación non é o de jogarmos á condutores de pobos. Somos poucos pra encher un rol altivo fora das nosas fronteiras, senón é coma mercenarios dos demais. Abonda de Duguesclin, de Clisson, de Duguay-Trouin, de Renan, de Ronarc'h e de Briand na nosa historia. Non estamos en posizón d'impoñermos ningunha solución ao mundo. A nosa misión con respecto á il é á un tempo máis restrita e máis outa. Podémol-le ofrecer bons exemplos. Mais sementes c'unha condición: ficar na casa, facer obra humana na nosa casa.

J. LA B.

VICENTE RISCO, TRAD.

(1) Pra ben dicir, nós non sufrimol-a crise máis que pol-o feito da nosa unión con Francia. O noso aforro amputado nos catro quintos pol-a caída do franco, os nosos tubérculos prohibidos en Inglaterra por mor do *doryphora francés*, a nosa carteira amengada pol-a caída dos valores colocados aquí pol-as bancas de París, etc.

ENCOL DAS NEVEIRAS DO MOSTEIRO DE ACEBEIRO E DAS MÁMOAS DA SERRA DE CANDÁN

POR F. BOUZA-BREV

Damente se van teimosamente esporando as estazóns prehistóricas da Galiza son de estimar as referenzas de lugares susceptibles de render material de interese. Cantos inquiritos se fagan pra se ilustrar sôbor da eistencia de moimentos arqueolóxicos teñen dempois compensación debida.

Secuencia de tales búsquedas son as presentes liñas, nadas co intento de ilustrar en algunha cousa a memoria un moito esquecida de un sonado mosteiro de Bernaldos que conserva aínda, á falla de fondos documentaes que o lume e a noncuranza dos homes perdêu pra sempre, unha eirexa do máis fermoso románico que se fixo n-esta Terra en que tanto esprender acadou tal estilo arquitectónico.

Emprázase o Mosteiro de Santa María de Acebeiro na parroquia do seu nome pertencente ó Concello de Forcarey no Partido da Estrada, insuado ata o presente de todo outro núcleo de poboación que as casas que o rodean, en ben escaso número, en medio de unha serra írtiga, pizarrosa que agora poderá ser visitada por estar prósima á se rematar a estrada de Ventas de Narón á Folgoso que a cruza, á poucos metros do cenobio de Acebeiro.

Tal montana, que as neves visitan todolos invernos e coroan nos máis outos curutos ata ben entrada a primaveira, está inzada de mámoas.

As nosas preguntas á xente dos lugares inmediatos deron pouco resultado, por seren feitas lonxe do sitio de emprazamento;

mais pincháronnos a curiosidade cando ouvimos respostar con referencia á unhas supostas neveiras dos frades de Claraval que ocupaban Acebeiro. E con dúbida respecto á si tales neveiras eran creazón do pobo tratando de espricar os túmulos funerarios neo-eneolíticos ou si pol-a contra tiñan eistencia histórica, fixemos algunhas personaes escultas.

O resultado foi en canto ás mámoas ollar con grata satisfacción cómo abondan os montiños tumulaes espresados por toda parte na serra de Candán onde o mosteiro se empraza e cómo á unha banda e outra da futura estrada érguense ditos moimentos, con pouca cota pol-o xeral indicando certa indudábel probeza constructiva no seu interior, sendo tamén o recinto abranguido por eles de pequeno radio. Algún vímo-lo santificado tendo n-unha das suas abas un pedo con unha cruz de pedra espetada, de aspecto bastante antigo, como do s. XVII ou XVIII.

Dentro da serra poden emprazarse seguindo o onomástico popular de este xeito ás por nós abesulladas:

Grupo de Monte Olleiros, formado pol o menos por catro mámoas, tres de elas moi xuntas. O tóxico xa é indicador craro de xacigo prehistórico.

Grupo de Porto Fieiro; e

Grupo de Campo da Serra

Resulta indudábel pra nós que eisten aínda outros grupos de mámoas ou medo-

rras espalladas pol-o monte que non puideramos abranguer na nosa excursión. As devanditas foron obxecto antes de agora de unha referencia no noso traballo, «La civilización neo eneolítica gallega» (1) baixo o nome xeral de mámoas de Forcarey.

En canto ó resultado obtido con respecto das neveiras, nada mellor que dar á lús o documento que segue escrarecedor de costumes de algúns dos mosteiros máis soados da nosa Terra, topado nos restos do arquivo mosteiral. Védeo eiquí:

CARTA DENDE A CRUÑA Ó ABADE DE ACEREIRO SÓBOR DOS PAGOS DE DEREITOS REÁS POL-A NEVE E AS NEVEIRAS PROPIEDAD DO MOSTEIRO. Ano 1632. (2)

«Muchos días ha que abía escripto a V. P. y por haber estado en castilla no lo e echo Asta Aora que el padre Procurador General me Yns-ta y a ynstado muchas veces para q. se tome la Vltima Resolución en esta Materia, que hes que el conbento dé Poder por comunidad para otorgar Escripura a favor del adimnistrador. General de los rreales derechos de la niebe Yelos destos reinos, en que se obligue a Darle Dies ducados cada año por las Dos neberas q. tiene ese monesterio, pa Gados en madrid y Ducientos du Cados por una bes, que, sin los que están En poder del Receptor de penas de Cámara, los quales se han de pagar desde q. se en Bargaron las neberas, Menos el año q. V. P. dió la niebe a esta audi^a, que hese lo pagaré yo al adimnistrador., aun q. V. P. la bendió muy bien bendida Y aun algo mas q. la que se bendió el año pasado En pontevedra; pero

Bendala V. P. o nó siempre se a De Pro..... (roto) Neberas para su magd. q. no falta rá quien se las compre a buen precio y a Demas se pagarán de las temporalida Des del monasterio mas de quatro mill ducados q. Ymportaron los quin tos desde su prencipio asta el esta do presente. Y bien rreconose V. P. l q. no a de estar en albitrio y Bolun tad del deudor pagar quando qui siere y como quisiere y q. si ubiere niebe y benta della se den Dies Ducados no mas y q. si no la ubiere no se dé nada y no será de conbeniencia Para el monaste rio el que yo pon Ga un menistro todo el año para hacerla recoger y beneficiar no Abiendo de ser a costa de la ademi nistración sinó del monasterio; y Pudo V. P. Muy bien negociarlo En la corte con el dueño supues to q. se le abisó muchas beses y se lo Dijo El Padre fray Bernar Do Pisaño En Madrid; enton ces reconociera V. P. lo que yo le Deseo serbir y a toda la rre li Gión Pues, aunque sobrado y meira y osera tienen Neberas, nun Ca han bendido Y me he agus ta do con la desisión de la Rota aun que fué sin sitación del fiscal de S. mgd. q. hesa misna (sic) Condena a los eclesiásticos q. la ben Den Y an bendido q. la traye Dia na en el nouissimo tomo y con los de mas con quien se a echo Deli Gencia, unos se an ajustado Por lo bien que les está y otros an (roto) al adimnistrador. Gl., como son el cabildo de la santa Yglesia De santiago Y san martin el rre al de dha. ciud.; con que se sirbirá V. P. De abisarme luego Por q. se rá forçosa hacer la deligencia q. conbenga Ya que le paresca du ro a V. P. el contrato En que yo pu diere thener escrúpulo por aber atraydo al adimnistrador Gl. a dar su consentimiento para q. se eje cute en la forma q. he pro puesto a V. P. q. Me tiene siempre Muy a su serbicio deseando q. nues tro Sr. le gde. m. a. Cor^a. Y henero 19 de 1632 B L M de V. P. su ma yor seruidor Ldo. Don francº de oliuares (signado) Sr. Abad de asebeiro».

(1) Publicación pol-a «Junta para Ampliación de Estudios, Comisión de Galicia» no «Arch. esp. de Arte y Arqueología» n.º 19, Madrid, 1931.

(2) Carta escrita en tres caras de dous folios de papel a maneira de oficio, ocupando a metade de cada folio a escritura. Arquivo da parroquia de Acebeiro, antigo mosteiro de Bernardos, na terra de Montes, Concello de Forcarey, carpeta con documentos soltos.

E con isto damos por finadas as presentes notas.

NOTAS ENCOL DA LABOURA DE RESTAURACIÓN DE DOCUMENTOS

POR ALFONSO VÁZQUEZ.

(Remate)

Derrámase a auga non absorbida e a xelatina hincha; lávase secándoa e meténdoa en auga simple que se cambia cinco ou seis veces, exprímese a xelatina e vértese auga destilada hastra alcanzar o punto que denantes se fixara, e dispois derrétese en baño María ou á lámpara directa.

No tratamento dos manuscritos ou códices si a restauración de que é mester non precisa a desencuadernación non se fai pero si a restauración é na ligadura entón fai falla o seu desligamento.

No tratamento e restauración coa xelatina e mester ter en conta a forza da tinta, pra que non sufra detrimento nin considerable dano o pergameo e coidando útil facer unha pequena historia das crases de tinta e da historia dos traballos feitos para conseguir a súa reavivación nos pergameos que a forza do tempo conseguíu a súa casi desaparición; deterémonos un pouco tratando lixeiramente estes pequenos puntos cheos d'intrínseco pol-o grande auxilio que as ciencias físicas e químicas prestaron os traballos de restauración dos documentos en xeral.

As tintas mui diversas na antigüidade pol-o que respecta á súa composición adquiren aínda máis variedade na Edade Media na que casi cada escola ou escritorio tiña a súa tinta, conservando a súa composición como un secreto tratando nos posibres que non transcendera á persoas alleas facendo que se ignoren as composicións das mesmas.

Alfonso Gallo fai tres categorías de tintas: a) tinta que se pode lavar constituída especialmente por unha solución gomosa na que están suspensas materias colorantes p. ex. negro de fumo; b) tintas fortemente ácidas preparadas coa noz de galla, levadura de cerveza, tannato de ferro, ácido de vitriolo

etcétera; c) tintas de media acidez nas que foi atenuada a dosis das sustancias corrosivas.

A maneira de obrar d'estas diferentes tintas é moi variada porque concurren xunta-

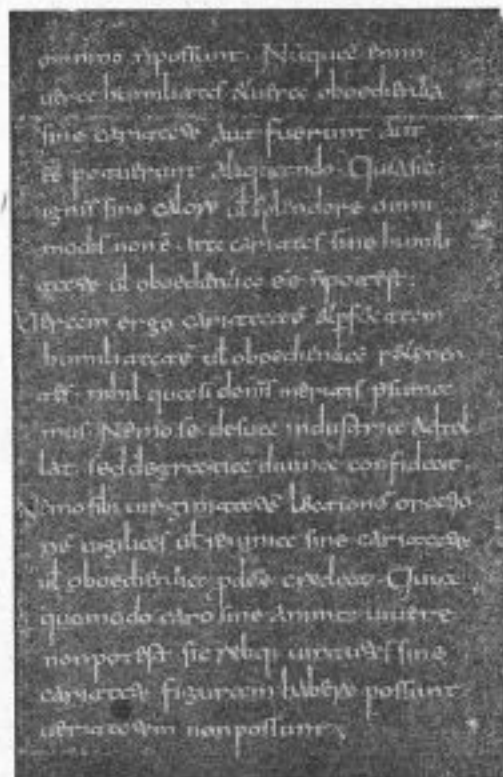


FIG. 11

mente unha serie de factores de índole tan diversa que unha mesma tinta pode atacar un pergameo vitelino seco porque na súa preparación tratouse con mais cantidade de cal e o contrario un pergameo groso non ser atacado.

Un dos factores que máis influen na conservación ou non conservación da tinta e

por conseguinte na máis forte corrosión da materia escriptoria é o clima espricándose eisi que as tintas exipcias chegaran ós nosos



FIG. 12

días en bó estado a maior parte d'elas e que as tintas italianas en outros países de ambiente húmedo se disolveran e devaneceran.

A corrosión da tinta en algúns manuscritos é tan forte que fai desaparecer a escriptura presentándose longas ringleiras que corresponden ós espazos da escriptura desfeitos por completo.

Os líquidos da tinta na súa descomposición dando orixen á formación de outros elementos non solo diversos sinon de efectos perxudiciaes forman reaccións que son o-xeto de grandes estudos e ouservacións.

A tinta de vitriolo italiana dos séculos XVI e XVII produxo danos que non aparecen n-outras bibliotecas da mesma época, Francia, Inglaterra etc.

En España o único exemplar que apareceu arruinado pol-a tinta era de procedencia italiana. O poder corrosivo da tinta fortemente ácida atravesou o pergameo e eisi o

P. Erhle fala da corrosión que sufriron o famoso Codex Alexandrinus do Brithis Museum, Códice Bíblico Marchalianus do Vaticano, o Virxilio do mesmo Vaticano o Pandecta pisano da Laurenciana na que o seu coor amarelo escuro e a súa corrosión esténdese deica as orelas dos documentos. En vano se tratou da neutralización e atenuación da corrosión.

Antre os manuscritos menbranáceos que sinalaremos como máis danados pol-a corrosión da tinta son os chamados palimpsestos nos que tamén foi donde mais se traballou no estudo dos efectos da corrosión das tintas e os medios de obter a súa reavivación por medio de ácidos ocasionou nos mesmos pergameos perxuicios posteriores pol-a forte acidez á que se sometían.

Algúns foron tratados por medio do ácido tánico e en consecuencia tinguiuse o pergameo de marelo gris e concentrado en marelo escuro (1).

Non somentes se empregou este ácido sinon tamén a chamada tinctura de Gioberti que lle dá un fermoso coor azur tendendo o craro cobre que permanece no pergameo que se aprica.

Nos palimpsestos os reactivos e a segunda tinta conxuntamente xunguidos son produtores da corrosión cousa comprobada pol-as observacións e estudos feitos, pois non se esprica d'outro xeito o que a mesta tinta dá segunda escriptura ataque algúns folios somentes e n-outros en contacto con eles quedan intactos sendo todos do mesmo grosor e lixeireza.

Esaminados con detención os diferentes pergameos con lentes d'aumentos ouservase que n-aqueles que foron tratados por medio de ácidos teñen unha certa globulosidade coor brillante de negro pez que non teñen os non tratados, e a dita globulosidade coincide precisamente nos puntos tratados.

Eisi opina o P. Erhle opinión que non é compartida por todos pois a maoria atribúenos o esceso de reactivos usados inmoderadamente pra facer reavivar a primeira escriptura.

(1) Erhle, P. Della conservazione etc., páx. 8.

En 1765 Leonardo Targa recomendaba n-unha carta á Angelo María Bandini, Bibliotecario da Laurenciana, que probase o reavivar a tinta con noz de agallas indicando o procedemento que consistía en facer ferver auga e n-ela a noz d'agalla, fervida filtrábase a auga e bañábase con ela lixeiramente con unha esponxa a escritura que ô parecer e dispois seca quedará clarísima. A noz emprégase pra facer tinta e o remedio é fácil e barato (1).

Moltos e moi diversos foron os tratamentos que sufriron os documentos e palimpsestos pra reavivar a súa tinta e moitas tamén as crases de compoñentes químicos que se empregaron cuia soila enumeración cos procesos do tratamento enchería varias páxinas, por conseguinte limitámonos á citar somentes os productos usados os cuas son a xa dita tintura de noz de agalla, o tanino o idrocianuro de ferro e potasio, a tinta de Gioberti o sulfuro de potasio, o trisulfuro de potasio sulfatado o sulfuro de amoníaco, o sulfuro cianuro de potasio disolto en 15 partes de auga etc. etc. (2).

Pol-o que antecede todos estes reactivos cedo ou tarde deixaban as súas marcas máis ou menos perxudiciaes nos pergameos, conseguíndose momentaneamente a reavivación, pero á costa do material tratado.

Estes resultados induxeron á investigar outros procedementos que non deixaron mal rastro do seu emprego estudando os reactivos formados á base de sustancias vexetaes que quizáis fosen menos dañosos e dos mesmos efectos.

Cristóforo Marino de Nápoles dispois de moitas e longas investigacións atopou no reino vexetal unha pranta cuos resultados tiveron eisito pero non se permitiu a difusión do achádego permanecendo en segredo o descubrimento.

Ô que parece ista pranta era collida nas cercanías da cibdade; era unha erba común que cortada e desmizada facía secar a sombra obtendo d'ela un pó amarelo no que aparecían trozos rosas, verdes e amarelos o;

que metía n-un recipiente en infusión n-un baño d'auga común e n-esta infusión o documento que se trataba de reavivar.

Asegún a duración da inmersión o reavivamento era máis ou menos acentuado; o pergameo e a carta dispois do baño adequirían a súa antiga fleisibilidade que conservaban sempre así como a reavivación.

Fai trinta anos que Marino obrou co-esta herba e dende entón ningunha novidade se introduxo nos documentos por il tratados (1).

A morte de Cristóforo Marino ocasionou a desaparición d'este tratamento pois non se deu á coñecer o procedemento nin a crás de erba.

Euxenio Casanova director do Arquivo de Nápoles descoñecendo a erba de Marino enviou algunhas das que máis se asomella-

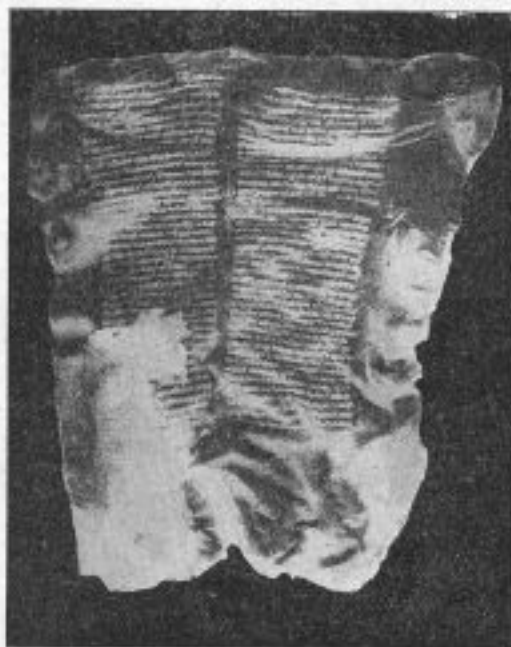


FIG. 13

ban ôs botánicos pra que a identificaran pero o resultado foi nulo, e tratábase ô parecer de unha acción débil exercida por materias colorantes vexetaes sobor da páxina as cuas dan máor evidencia á escritura pol-a reación que producen sobor as sinais de acidez da antigüidade (2).

(1) Cipollas, Carlo. Dell'impiego della nocedigalla, etc. páxinas 5 e 11.

(2) Casanova, E. Archivistica, páx. 106.

(1) Casanova, E. Archivistica, páx. 110.

(2) Gallo, Alfonso. Il restauro, etc. páx. 74.

Si ben é certo que este procedimento que prometía un resultado satisfactorio desapareceu co descubridor, tamén non é descoñecida a labouira que no arte fotográfico se viña facendo en pro dos mesmos anxeios de restauración e reavivación das tintas.

Os raios Roentgen unha vez descubertos foron aplicados á Paleografía e o Doctor Brigiutti aínda con escasos medios que lle impedían obter resultados concretos sacou



FIG. 14

a consecuencia que as tintas tiñan composición de cinabrio sendo pol-o tanto aplicables á eles os rayos X pra poder estudar a súa composición.

Non se tardou moito tempo en que descubertos os rayos ultra-violetas habían de utilizarse n-esta rama paleográfica con tan magnífico resultado como o obtido pol-o P. Kögel que utilizando os mesmos raios e aplicándoos á reprodución dos palimpsestos obtivo un resultado sorprendente.

As antiquísimas escrituras aparecen vivificadas na fotografía de tal xeito que deixan

os textos descritos cousa que pol-os medios ate de agora obtidos non era de bó resultado.

Este método fotográfico é empregado en dúas vegadas, a primeira á escritura máis antiga de palimpsesto avívase e a máis recente palidece (fig. 11) a segunda fase da por resultado avivar as dúas escrituras (figura 12).

Notabres e magníficos foron os resultados obtidos sobre o pergameo ennegrecido e cuáseque de todo ilexible así como tamén sobor dos pápiros de Erculano.

Empréganse na operación dúas lámpadas de raios exclusivamente ultra-violetas os que obran con maior intensidade e eficacia.

O aparato Gallois consta pois de dúas lámpadas unha de cuarzo pra a lectura e outra de vapores de mercurio pra a fotografía. Funciona no Laboratorio de Viena na Biblioteca do Estado con un dispositivo de defensa que perfecciona o funcionamento, pois sendo perigoso tendo que facer grandes esposicións fotográficas os textos permanecen espostos por un tempo grande sometidos á acción dos mesmos podendo causar efectos destructores pol-o que se recomenda non facer varias operacións na mesma páxina (1).

A acción dos raios ó parecer obra sobor da tinta en reacción ácida que é opaca á acción dos raios que producen sobor do pergameo fenómeno da fluorescencia (2); obran probemente sobre pápiros queimados privados de tinta ou pobres en compoñentes metálicos; a súa acción é ineficaz en raspaduras ou nos lavados cando desapareceu a letra.

Gracias ó admirabile concurso de MM. Lamglois e Omon pra os Arquivos e Biblioteca Nacional e o de MM. Pierre Jouquet pro Instituto de Papiroloxía e da Mlle. duquesa da Tremôdille, e MM. Charles Samaran poideronse conseguir unha serie de experiencias empregando o aparato que M. Edmond Bayle director do Laboratorio de Policía xudicial instalou no Pazo da Xusticia e que puxo á disposición dos mesmos.

(1) Gallo, Alfonso. El restauro, etc. páx. 76.

(2) Millares, Carlo. Pal. españolas, páx. 323.

Estas experiencias foron presentadas á Académie des Inscriptions et Belles Letres como proba e exemplo consistente n-unha serie de orixinaes, de fragmentos manuscritos sobre pergameos (raspados ilexibles á simple vista e con lupa) fotografiados cos raios ultra-violeta e descifrados pol-o mesmo (1).

O resultado foi definitivo sobre todo n-unha páxina dobre de pergameo que formaba parte d'un manuscrito de motetes, rondas e baladas anotadas que pertencera á capela de Felipe el Bueno duque de Borgoña e que servía de cuberta á un cuaderno de contas do Pazo dos de Tremouille pol-o ano de 1512.

Pol-o que se leu na primeira páxina que ocupa o recto da primeira folla era un manuscrito que tiña 49 follas das que non se coñece máis que o principio e constaba de 115 pezas que comprendían 79 motetes sagrados e profanos en latín e francés e 36 rondas ou baladas. Moitas d'estas pezas teñen por autor o celebre músico e poeta do s. XIV Guillermo de Machaut.

Alcanzouse á coñecer a data 1376 na que o escribiu un capelán que aínda non se poido identificar.

A importancia d'este achádego histórico musical é d'abondo bastante notable pra xustificar a gran importancia que ten o procedemento este de que vou facendo mención.

E pra rematar con esta pequena parte da reavivación da tinta engadiremos respecto das miniaturas que a súa reavivación é difícil porque a composición da cola e das sales que os antigos miniadores ou iluminadores facían pra preparar o pergameo e que este reciba a cor foi sempre un segredo de escola ou de artistas diferente en cada lugar e en cada época.

O mesmo pódese dicir respecto do dibuxo e coloreamento.

Son miniaturas pastosas xa que teñen o aspecto de temple e da acuarela que resisten a acción disolvente da humidade mentras que as escrituras palidecen (2).

O derradeiro método empregado na res-

tauración e reavivamento das ditas escrituras está fundamentado no desenrolo e perfeccionamento d'este mesmo procedemento e emprego dos raios ultra-violetas dos que se obteñen maravillosos resultados.

Co que vai dito creo haber dado unha lixeira idea da actual situación d'este traballo que tan admirable papel de fontes auxiliares prestan á Diplomática e á Paleografía.

Moito se podería falar respecto das causas que contribúen á ruína e depauperación dos documentos como sería o estudo dos vermes e das diferentes crases dos mesmos, circunstancias en que se desenrolan etc. causas que por ser moi estensas merecen traballo aparte e do que me ocuparei dentro de pouco con máis extensión que a que podería levar n-este traballo.

Nas Universidades emprégase a chamada Cámara de desinfección que dá excelentes resultados, xa que contén d'unha maneira definitiva o progreso dos vermes que amezan sempre coa ruína total de libros ou manuscritos.

Un dos moitos tipos empregado de cámara de desinfección sería o semellante o da figura n.º 3 que consiste n-unha gran caixa. A cuia proporción pra facer a labours máis rápida e eficaz, pode relacionarse coa capacidade do material que se vai á desinfectar.

Esta caixa ten no seu interior dous ou máis taboeiros a) un pouco elevados do chán da caixa no que se pousan os libros abertos pra que os vapores penetren ben pol-as follas e lombo do libro.

Pódense colocar varias ringleiras d-eles comenentemente separados uns dos outros pra seren ben tratados.

N-este interior vai un vaso ou outro depósito calquera b) que conteña a substancia química que ha de actuar.

Toda ista caixa ten na parte superior unha canaleta de zinc na que encaixa a tapa B.

Esta canaleta c) que arrodea toda a caixa ó colocá-la tapa enriba enchese d'auga co único fin de producir un cerre perfecto hidráulico.

Na Universidade de Santiago emprégase unha semellante de gran capacidade, cuíes

(1) Samaran, Charles. Application des rayons ultraviolets, etc. pág. 349.

(2) Gallo, Alfonso. El restaura, pág. 74.

resultados positivos vense d'unha maneira real.

Entre as sustancias ofensivas contra o verme do libro que se empregan podíase facer unha crasificación un pouco xeral que sería:

Substancias químicas: olorosas, asfixiantes, e irritantes ou tóxicas.

Nas primeiras comprenderíamos o alcanfor, benzina, naftalina, esencia de trementina, fumo de tabaco ou outras plantas aromáticas.

Nas segundas: gases deletéreos ou vapores como os do cloro, anhídrido sulfuroso, ácido sulfúrico, benzina e o *sulfuro de carbono*.

E as terceiras serían: o alumbre, o bórax, pemento, etc.

De todas éstas a de resultados positivos é o sulfuro de carbono, que á temperatura ordinaria é líquido, pero que se evapora facilmente.

Procurarase que a atmósfera da cámara de desinfección esté ben saturada dos ditos vapores, quedando n-esta saturación os libros por espacia de unhas 24 horas.

Esta sustancia ten a ventaxa de non descompor as sustancias orgánicas e ser inofensivas pro papel e ligamentos etc. pero non é eiséi pro home que ten que traballar con el con precaución por ser venenoso i-explosivo.

Non se pode ocultar a importancia suma que ten canto se relacione coa restauración de documentos. Eiquí en Galicia, país que pol-a sua humedá é terreo apropiado pra descomposición e ruína do material que é a fonte inmediata pra hestoria medieval ain-

da pouco estudiada, ten gran transcendencia o escomenzar os traballos de restauración n-aqueles documentos que pol-a sua condición e importancia necesiten ser consultados frecuentemente pra impedir a sua total ruína e que sirvan e queden en condicións de ser sempre consultados pol-os estudosos e investigadores.

Isto é de unha necesidade tanto máis grande canto que, conservándose no Arquivo Rexional de Galicia sito na Cruña unha cantidade inorme de documentación medieval, estase perdendo irremisiblemente porque se tén abandonado de tal xeito que se ven d'un día pro outro desaparecer, cousa farto lamentable cando a sua restauración sería doada i-é un cargo de responsabilidade moral pros que, estando ó frente dos mesmos non dan a sinal de alarma pra que si ate agora estivo en abandono se remate d'unha vez co-este estado de cousas empezando primeiro pol-o traslado á un lugar apropiado e acondicionado pra a sua conservación.

Pénseno ben e reclámense ós poderes todos aqueles auxilios económicos que son mester pra obter un resultado de máisima eficiencia e practicidade.

Que este toque de alarma sexa ouvido e que non se antepoñan os intereses locais cando se trata de obra que interesa non á unha cidade determinada sinon á todo unha rexión que quere descubrir e coñecer o seu pasado, posto que unha mala comprensión localista impediu ate agora a realización do que tanto importa os estudosos e investigadores pra os que sempre foi un sono facilitar o estudo do Arquivo da nosa Galicia á cantos por ela se interesaran.

B I B L I O G R A F Í A

Arneudo.—I nemici e gli amici della carta, Le vie d'Italia, XXVIII (1922).

Barone, Nicola.—Lezioni di Archivística, Nápoli, 1914.

Biagi, Guido.—La morale dell'incendio di Torino, Nuova Antologia, 16 Marzo, 1904.

Biagi, Carlo.—Insetti nemici dei libri, Riv. delle Bibliot. e degli Arch. Tomo 15.

Biagi, Carlo.—Della conservazione dei manoscritti antichi, Riv. delle Bibliot. e degli Arch. ano IX.

Biagi, Guido.—Di un futuro Congresso internazionale per la riproduzione dei manoscritti delle monette e dei sigilli, Riv. delle Bibliot. e degli Arch. 1904.

Biagi, Guido.—L'Officina per il restauro

- dei documenti nel reale Archivio di Stato in Firenze, Riv. delle biblioteche e degli archivi. XXVIII, 1917, páxs. 92-102.
- Bonnardot, —Essai sur l'art de restaurer les estampes et les livres, ou taite sur les meilleurs procédés pour blanchir, détacher, decolorer, reparer et conserver les estampes, livres et dessins. Paris 1858, 2.^a ed.
- Casanova, Eugenio. —Archivística, 2.^a edición, Siena 1928.
- Casanova, Eugenio. —L'Archivio di Stato in Nápoli dal 1.^o de Gennaio (1899) al 31 de Dicembre (1909). Notizze raccolte da _____ Nápoli, 1910.
- Casanova, Eugenio. —Bolettino ufficiale del Ministero della Pubblica Istruzione, ano XXXVII (1909), Vol. II, n.^o 54-55.
- Chilovi, D. —Per la Biblioteca di Torino, Nuova Antologia, 1904 Aprile.
- Cipolla, Carlo. —Dell'impiego della noce di galla per ristorare i caratteri oblitterati (nella Miscelánea di studi storici di Antonio Manno, Vol. I). Torino (Opess) 1912.
- Coggiola, Giulio. —La rilegatura dei libri nelle Biblioteche. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. a XXII.
- Conferenza internazionale di S. Gallo per il restauro degli Antichi Códici. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. ano IX.
- Crouert, Guglielmo. —Über die Eshaltung und die Bhandlung der Herenlauensischen Rolben. Neue Jahrbucher für das Klassische altertum 1900.
- Erlhe, Francesco. —Per il restauro dei manoscritti Rivista delle Biblioteche e degli Archivi ano XXII.
- Erlhe, Francesco. —Della conservazione e del restauro dei manoscritti antichi. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. 1898, ano 1898.
- Erlhe, Francesco. —Della conferenza internazionale di S. Gallo in 1898 Riv. delle Bibliot. e degli Arch. ano XX.
- Foi publicada en Alemán no Centralblatt für Bibliothekswesen o 26 de Xunio de 1909 e traducida ó francés na Bibliothéque de l'Ecole des Chartes LIX Paris 1898 e traducida pra a Revue des Bibliothéques Paris (Marzo-Maio) 1898 e a publicación en italiano.
- Gallo, Alfonso. —L'officina napolitana dei papiri ercolanesi per _____ Accademi e Biblioteche d'Italia-Roma 1927-1928.
- Gallo, Alfonso. —Il restauro dei manoscritti e dei documenti Accademia e Biblioteca de Italia fascicolo 5-6, 1927-1928.
- Gallo, Alfonso. —Per una lotta razionale contro alcuni nemici dei libri. Accademie e Biblioteche d'Italia n.^o 4 1929-1930.
- Giacosa, Piero. —Relazione dei lavori intrapresi al laboratorio di materia médica per il ricupero e restauro dei códici appartenente alla Biblioteca di Torino. Extrait de Accademia Reale delle Scienze di Torino an. 1903-1904. Accad. Ital. 1903-1904 Atti n.^o 39.
- Giacosa, Piero. —Sui lavoro finora fatti nel Laboratorio di Materia médica della Regia Università per il ricupero dei codici danneggiati dall'incendio della Biblioteca del 1904. Accad. delle Scienze di Torino Atti 48-1912-1913.
- Giornale di Caserta. —El museo Campano. Nuovo método di restauro delle antiche scritture. Anno VI n.^o 20.
- Graziano, Giuseppe. —Per l'igiene delle Biblioteche. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. ano 18, páx. 157.
- Guareschi, Icilio. —Delle pergamena con osservazioni ed esperienze sul ricupero e sul restauro di codici danneggiati negli incendi e notizie storiche (Extrait delle Supplemento Annuale alle Nuova Enciclopedia di Chimica XXI Torino 1905).
- Guareschi, Icilio. —Osservazioni ed esperienze sul ricupero e restauro dei Codici danneggiati dall'incendio della Biblioteca Nazionale di Torino. Memoria 1.^a do socio _____ na Accad. Reale delle Scienza di Torino. 1903-1904; Memorie. Serie II, 54.
- Haldat, C. N. Alexandre. —Recherches Chimiques sur l'encre, les causes de son alterabilité et les moyens d'y remédier.... par.... an XI páx. 45.
- Hauler, Edmond. —C. Beokman Frontonia na compte rendu dans Zeitschrift für österreichische Gymnasium 1903 I. A propos de notre fronton, parle de sa restauration.
- Hurichsen, F. W. Die Untersuchung von linsengallustinten daus die Chemische Analyse VI Band Stuttgart Euke 1909 ink 4,80.

- Houlbert, Constantino.—Les insectes ennemis des livres. Paris 1903.
- Kögel, Raffaele.—Photographie des palimpsestes. Conférence donnée le 1.^o juillet 1925 dans la Sorbonne dans l'amphithéâtre de Physique sous les auspices de l'union internationale de Photographie.
- Kögel, Raphael.—O. I. B. Handbuch der Photographie historischer Dokumente und der Grundzüge ihrer reproduction Leipzig 1913.
- Mai-ne, Vincenzo.—Communication faite à l'Associazione medica Napolitana sur un procédé trouvé par lui, de faire revivre les écritures effacées. Gli Archivi d'Italia II 1915, pax. 46.
- Martini, Emidio.—Per l'officina dei papiri ercolanesi (Nota letta alla Real Accademia di archeologia Lettere e Belle Arti nella tornata del 15 dicembre 1903 estrait du Rendu conte dall'Accad..... anno 1903 Serie II, 18-19 pax. 21-42 Napoli 1903.
- Mastrolilli, Maurizio.—Considerazioni critiche sul restauro degli antichi manoscritti. Napoles 1912.
- Millares, Carlo.—Paleografía Española.
- Monaci, Ernesto.—Per la nostra biblioteca. (Extrait de Nuova Antologia I.^o Mayo 1904 Appuntés des bibliothèques de Roma et d'Italia et de leur mediocre organisation) Nuova Antologia. Vol 110-1904 Roma.
- Nicholson, E. W. B.—Report by bodley's librarians to the curators of the bodleian library on the conference held at A. Gallen sept 30 and Oct. 1898. Upon the preservation and repair of old mass..
- Palimpsestorum.—Spicilegium palimpsestorum arte photographica paratum per S. Benedicti monachus Archiabbatiae Beuronensis Volumen I. Beuron-Lipsia, 1913. Contén o códice sangallense 193. P.
- Posse, Otto.—Handschriften Konservierung nach der Verhandlungen der St Gallerer Internationalem Konferenz zur Eshaltung und Ausbesserung Alter Ibes von 1898 sowie der Drendener Konferenz deutscher Archivare von 1899. Dresden, 1899.
- Rostagno, E.—Della riproduzione de «palinsesti e d'un nuovo sistema ad essa applicato», Riv. delle biblioteche e degli archivi, T. XXVI, 1915, paxs, 58-67.
- Samaran, Charles.—Application des rayons ultraviolette au déchiffrement des passages grattés ou effacés dans les manuscrits. Comptes rendus de l'academie des inscriptions et Belles Lettres. Paxs. 348-355, Paris 1925.
- Samuleson, E.—De la restauration d'anciens manuscrits per le «Hitt». Actes du Congrès international des archivistes et des bibliothécaires tenu en Bruselles no 1910, pax. 205 e seg.
- Schill. E. Auleitung zur Erhaltung und Ausbesserung von Handschriften durch Zapon Impragniseng. Dresden.
- Schluttig, Osw etc. Neumanm. G. S.—Die lisengallustinten Grund lage zu ihrer beurteilung dresden v. Zahu de Jaensch 1890, Autinte dans Muspratt Chemie VIII.
- Schoengem, M.—Ueber lihaltung U Ausbesserung der Archivalien Bericht von bers ochen ann 2 gm. 31 August 1910 aufden Internationalen Congresse der Archivase und Bibliothecase zu Bründ.
- Torri.—I restauri dei codici della Biblioteca Nazionale di Torino extracto da MOYEEION I 1923.
- Venturi, Raffaele.—La conservazione dei libri nelle Biblioteche e la tecnica legatoria per... Maestro legatore nelle Schole professionale salesiana di Firenze. Riv. Delle Bibliot. e degli Archiv. 1912, paxina 133.
- Vittani, G.—D'un método per far rivivere gl'inchiostrati studiati a Milano nel 1792-93. Il Libro e la Stampa Bol. Uff della Società Bibliografica Italiana pax. 161-ano 1912.
- Voterro, Pier.—Igazio Conservazione e restauro dei documenti Pisa 1912.

D A A L E M A Ñ A

III. BERLÍN

POR VICENTE RISCO

(Proseguimento)

po pra santos. Ou se cadra, será millor que non outros. Cecáis os máis grandes señan os dos derradeiros días... Os santos dos derradeiros días tidóanse os mormóns, coma dicía aquil rótulo na Sociedade de Geografía de París. Pode qu'os católicos verdadeiros de hoxe estéamos destinaídos á sérmol-os Santos dos Derradeiros Días...

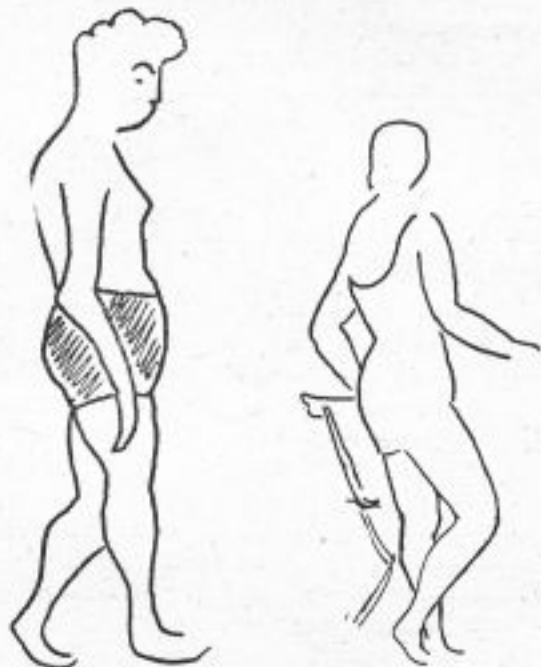
Das Kreuz unser Sieg... Quer isto dicir que sofriremol-a Cruz? ¿Que non teremos outra vitoria que sofril-a Cruz? Lém-brom'agora d'un soño que tiven hai moito tempo, e que m'arreprou ate o miolo dos ósos... Era na Alameda d'Ourense; estaba a

de prata e coor de ouro. E por antr'as nubes, viase o ceo, mais non o ceo azul qu'ollamos todol-os días, senón o ceo Empíreo, o derradeiro ceo, e no ceo a Santa Virxe, co neno, coma nos nacimentos, sementes que



Siluetas de Wannsee

miña nai e moita xente coñecida; estábamos ollando cara ao poente do sol, por riba do Salto do Can, e dos montes das Pipileiras, de Piñor e de Santa Ladaíña. Había alí no ceo moitas nubes, coor de chumbo, coor



Siluetas de Wannsee

real e verdadeira e palpábele, e arredor, os anxos e os santos, e toda a Corte Celestial, toda d'igual realidade, e a xente toda qu'o vía estaba chea de pasmo e de medo, e eu espertei aínda co convencimento de qu'era o derradeiro día do mundo.

E agora, cando vexo as cousas, coido qu'o mundo ten merecido d'abondo que chegue o seu día derradeiro, e vólveme o arripio aquil d'aquil soño.

Das Kreuz unser sieg... Historicamente, de quén será a vitoria? Espiritualmente, pra o cristiao, o sofril-a cruz, é vitoria d'abondo. O cristiao endexamais pode ser vencido, porque o seu reino non é d'iste mundo; o cristiao trunfa na derrota e na morte; a Eirexa trunfa na persecución... Mais o qu'acontez no mundo é unha pena: é unha pena,



Siluetas de Wannsee

primeiro, pol-as almas que se perden, e logo pol-a ruína da cultura cristiãa e do conceito cristiao da vida. Ademais, díxosenos que *portae inferi non prevalebunt adversus eam*, e sabemos ben qu'os que semellan vencela non han facer máis que criaren a sua propia ruína; pol-o tanto, s'o mundo dura aínda, íles non han poder matal-o espírito, e un día ha chegar en qu'o espírito crebe as suas cadeas, e desfaga as obras d'íles, porque non pode ser qu'o espírito estea así sempre sometido. Non poden; todos temos adentro de nós un santuario ond'íles non poden entrar, ond'o espírito é inteiramente libre, e pódese entregar á Deus sen que llo poidan impedir.

Ben; mais, se non poden matal o espírito, nen de todo encadealo, pódeno pervertir; e ademais, a impiedade ten que ser vencida socialmente —*adveniat Regnum tuum*— s'o mundo dura...

Sintirán os cregos esta tremenda tragedia?

Pois ahí tendes vós. Apesares da miña eisaltación católica, e de levar moitos días matinando n-ir, en pouco estivo que non fose á festa de Grunewald. E senon fora pol-o Ca-

nado, que é relaxado e descreído, non houbera ido tampouco. Fíxoseme tarde, entretívemonos no «restaurant», surtimos de vagar pol-a Brandenburgische Strasse, sen saber qué facer, ata que por fin ocurriuselle ó Canedo ir á festa católica:

—Vde. debe ir; halle gustar; imos aló...

E fumos. Fumos coller un carro elétrico aló por ond'un vai pr'a Austellung..., e chegamos por unha fermosa avenida ao Stadion. Collimos as entradas, e entramos. Non é que me gustara moito, moito todo o qu'alí vin; mais emocionoume. O Stadion cheo. Os máis, levaban na solapa unha insinia que alí vendían, e qu'eu merquei e puxen tamén. Era un pequeno cadrifio negro con orla dourada, qu'amostraba unha man branca collendo unha cruz marela, no centro da qual ostentábase en branco o Crismón ou Monograma de Cristo, e levaba a inscrición *28 Märk katoliken Tag, Berlin 29-6 1930 Das Kreuz unser Sieg*. Estivemos nos asentos máis altos do Stadion; habia por alí moitos ampliadores da voz pra que s'ouvira ben aos oradores. O Stadion é tan grande, qu'as figuras da arca víanse coma formigas, e o público da banda do cabo, víase com'unha masa uniforme que se movía e remexía. Habia se-



Siluetas de Wannsee

flores con bandas gardando o orde, acomodando á gente, atendendo á todo.

A festa tivo toda a visualidade, o coorisimo, o barroquismo, o gusto dos conjuntos, das formaciós e dos desfiles en masa, de cote un pouco militares, propio dos alemás. Arredor do Stadion, voaban no vento inmensas bandeiras: a bandeira da Eirexa Católica,

mitá branca mitá marela, en dúas bandas ao longo; a bandeira tricolor (republicana) do Reich, negra, bermella e marela; a bandeira da cidade de Berlín, branca con orla bermella e no medio o oso rampante negro; a bandeira de Prusia; outras bandeiras.

No centro do Stadion, riba d'un zócalo con graderías, erguiase unha gran Cruz branca, co Crismón no cruce dos dous madeiros. Cando nós entramos, estaban já formados aos lados da area os infintos porta-estandar-

tes das asociacións católicas, unións, organizacións de mocidade, sociedades d'estudantes, escolares, coros, confradías, irmandades, etc., etc. Estábase cantando un coro, e pouco despois, falou o representante de Hesse en Berlín, Augusto Nuss. Novos cantos e toques de trompetas, e logo, nenos vestidos de vivos coores, traguendo froles, arrodearon a Cruz e foron deixando alí as froidas ofrendas, simbolizando o homenage á Cruz das belezas da Natura.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

ATENEO POPULAR CORUÑÉS

Ista entidade organizaba un ciclo de conferencias de cultura galega que rematou con unha maxistral disertación de Castela.

Ademais tomaron parte no ciclo, o deputado Ramón Suárez Picallo, que o inaugurou, falando sobre «Galicia, unidade cooperativista», os membros do «Seminario de Estudos Galegos» Sebastián González e Xoaquín Lourenzo, que desenvolveron os temas «Galicia, unidade de cultura» e «A muller na poesía popular galega», e o mozo abogado Xan López Dará, que conferenciou encol de «Galicia, ofenda de universalidade».

OS PORTUGUESES NA GALIZA

Ultimamente, honráronnos en súa visita os ilustres señores Rodríguez Lapa, Mario Saa e Mario Cardozo, que percorren en viaxe de estudos a nosa terra.

O longo da súa viaxata foron atendidos os distintos hóspedes polas máis preclaras figuras da nosa intelectualidade. En Santiago visitaron o «Seminario de Estudos Galegos».

O saír da Galiza enviámoslles a nosa despedida cordial á estes insignes fillos da nación irmá, que nos deixaron unha grata impresión de saber e simpatía.

RISCO E OTERO NA UNIVERSIDADE GALEGA

Invitados pol-a Sección de Estudos Galegos que funciona na Facultade de Filosofía e Letras da Universidade de Santiago, pronunciaron sendas conferencias os nosos queridos e admirados compañeiros de redacción Vicente Risco e Ramón Otero Pedrayo.

O noso director desenvolveu o tema «Introducción ó estudo do folklore galego». Comenzou definindo o concepto de folklore según o entenden as principais escolas, terminando por afirmar que a etnoloxía como ciencia xeral da cultura, comprende como divisións e como aspectos particulares, a etnografía —o folklore— e a historia, a socioloxía, a psicoloxía dos pobos —*Folkpsychologie* dos alemáns, criada por Wundt— e a teoría da cultura, que lles chaman *Kulturwissenschaft*. A historia sería a ciencia descritiva e narrativa da evolución das culturas superiores; a etnografía, a da cultura dos pobos que non teñen historia; o folklore sería un caso particular da etnografía: o estudo da cultura das camadas menos históricas dos pobos históricos. O folklore é unha disciplina nacional, porque precóra de cote o enxebe. Por iso, nos tempos da renascença da personalidade dos pobos é cando collen puño os estudos folklóricos. En Galicia atopamos xa datos folklóricos recollidos e utilizados a partir dos séculos XVI e XVII. E así en Castellá Ferrer, Molina, Gándara. Ora o que máis e mellor utilizou as tradicións po-

pulares foi Murguía. Do tempo dos Precursores hai moitos traballos soltos. No 1881 fúndase o *Folklore galego* que produciu varios traballos de recolleita metódica, publicados en diversos volumes da *Biblioteca de las tradiciones populares españolas*. Chegou a nova renascença galega de 1916. Dende 1920 é a revista NÓS a publicación que máis frecuentemente inserta traballos de folklore. Fundado o Seminario de Estudos Galegos, é iste o que realiza a máis importante labouira. A obra dos Precursores ten un venerable prestixio; mais non pode ser aceptada á ceto. Temos que recoñecer o traballo, collendo de lles sómente os datos concretos. Pra a luxente labouira que temos de facer, precisamos: un criterio xeral explicativo dos feitos, que nos poida ser dado pol-a escola histórico-cultural de Frobenius e do P. Schmidt, acentuando en moitos puntos as liñas xerais do sistema. Unha imaxe, xigera esquemática e provisional do ser etnolóxico de Galicia; que é un Fisterre, un cabo do mundo, un recanto recuado de Europa, —o que exprica o arcaísmo das formas culturais galegas— e o extremo sul da Celtia, pol-o cal os nosos estados deben relacionarse co folklore dos demais pobos gálicos, así como co folklore portugués. Galicia é un pobo labrego, de economía familiar, de produción non especializada, cuxa vida comunal reside na parroquia. O conferente continúa describindo a facies etnolóxica de Galicia. Finalmente, necesitamos unha coñecencia da metodoloxía do folklore, que comprende as labouiras de recolleita, crasificación do material e interpretación. Remata Risco, indicando os criterios que deben presidir ista labouira.

Otero Pedrayo fixo un tremoso estudo de xeografía humana, ocupándose das vilas galegas dende aquel punto de vista. Trata o problema das vilas e o seu aspecto xeográfico en xeral. As vilas e cidades son os verdadeiros habitantes da terra. Elas fan a historia universal. No medio do caos deltan unha raiola de luz. Cada unha ten o seu carácter propio. Algunhas atinguen unha importancia de guéiros da historia dos pobos. Describimos os caracteres xerais da agrupación humana na Galicia, segundo os catro estaxes do relevo propios da nosa terra. Subraia o atrancamento do relevo, remarcando a atracción exercida polo mar e os vales. Describimos a gradación no tipo da vila dende a pequena agrupación deica a cidade. Estuda os tipos de vilas e as características das cidades, facendo notar que hai un longo período dubidoso na creación das vilas. As cidades galegas pódense crasificar en interiores, de estuario e de costa. Entre as primeiras figuras as do Miño, como Ourense, Lugo, Mondoñedo, estas características estuda. Tipo de vilas de estuarios son Pontevedra e Tui. De costa, A Cruz. Ocupase do caso especial do Ferrol, vila de creación natural, pero de desenvolto artificial, xareito a un plan urbano, non espontáneo. Finalmente, estuda a Santiago, vila de camiño, pero en cuxa formación entran outros elementos.

LIBROS

EDUARDO BLANCO AMOR: «Poema en catro tempos» Bos Aires, 1981.

A posición natural e sincera de Blanco Amor é a posición modernista. É, cíclicamente, o máis típico poeta modernista galego. O modernismo é unha escola ou unha coincidencia de escolas que xurde, como espéndido froito, no horto da lírica castelo-americana. Mais este horto non é un *hortus conclusus*, e as pontas das súas arbores rebordan o muro e deixan caer, nas leiras colindantes, a branca flor que, soterrada no torrón propio, espalla unha semente alíen. O modernismo chega á Galicia desfigurado, como o gótico. Polas mesmas causas, que diréi algún día. Mais como en Galicia hai un Santo Domingo de Pontevedra, hai un Blanco Amor.

Mais Blanco Amor sabe ben que o modernismo pertence ó pasado. Espírito inquieto, temperamento dúctil, estudioso lector, deixa a súa dorna lírica, Odysseus de celbes ouvidos, polo mar da poesía, onde cantan as novas aires. E déixase engolir. E cando na arbores da lírica agroma unha pontal nova, o paraxo da súa arte vai presuroso facer n-ela o seu niño. E así se espraia unha boa parte de «Romances galegos», rapsodia de Amado Carballo. Mais a maneira espontánea de Blanco Amor é outra, anterior á Amado: é aquela que, arrincando en Francia de Beaudelaire e florecendo en Verlaine, en Rimbaud, en Mallarmé, en Leconte de Lisle, en Sully Prudhomme, pasou ó castelán con Rubén Darío, con Herrera Reissig e os máis iniciadores e creou un espírito poético que, sometido á diversos influencias, produxo a lírica ibérica de principios de século. n-algúns poetas —como Blanco Amor— xa, certo, de abondo alongada das fontes primitivas.

Por estas razóns, «Poema en catro tempos», sinfonia do mar, de excelente orquestración, é, no intento, un poema de vangarda; mais no ritmo, na idea, no espírito, se trasluz unha esencia menos avanzada, a esencia de aquela estirpe poética de que é criatura Blanco Amor.

Ninguén nos tempos modernos, agás Manuel Antonio, cantara en galego tan amorosamente o mar. Se non se houbera escrito «De catro a catro», «Poema en catro tempos» marcaría un fito na historia da nosa lírica. —R. C. C.

DESAMOR, por Jules Remember, Montevideo, 1981.

De Montevideo —*monte video eu*— d-esa República que leva un nome de cheo amerindiano que sona unha miga a éuscaro, e o alcume paradoxico de Oriental, veñen de cote cousas raras. Desamor non é moito, senón moé natural e craro. E máis di: «Nosotros, los modernos... Nosotros, gente nueva... A qué ese empeño en clasificarte? Es que no puedes ser tú solo, ser tú mismo? Anque aínda non sabemos ben s-ós poetas deben dicir máis ben *sés ou eu*, por de pronto aplausamos esas verbas. En Desamor hai un poema titulado *Galicia* (o n.º XVII). É a Galicia dos pinos e do mar. Convén que se selpa tamén qu'hay a Galicia das gándaras e dos bidos. —V. R.

PEREGRINO DA NOITE, por Anrique Paço d'Arcos, Lisboa, 1981.

O saudosismo é unha metafísica dubidosa e trágica que, en Paço d'Arcos com'en Teixeira de Pascoas, espresa líricamente —coma caso particular de cada poeta, qu'a visión panteísta, alíás puramente estética, proíeta en drama cósmico— a lotta desaxprada da nosa raza occidental con Deus... Mais veleiqui unha idea perfectamente cristiáa, que ven já do Vello Testamento, onde Jacob lota unha noite inteira co Anjo d'El Señor, onde Job polemiza co propio Criador, con subreñamente homil-

de rebeldía. Sabemos qu'El Señor comprácese n-esta lota, e en darse despóis coma prímico da s-álma triunfante, máis achegada á Il canto máis probada, e máis aínda cando o que se pon á proba é a fe, e ésta persiste á pesar de todo. Do que se deduz qu'o saudosismo ten unha solución. Paço d'Arcos apréséntanos en tercetos dantescos, n- unha Divina Commedia subxetivada, —lírica— o seu caso particular do que erguer o diagnóstico porianos no risco de magoar a beleza do poema. —V. R.

CARBALLO CALERO, Ricardo, —La Soledad Confusa, Im' preta NÓS, Santiago de Compostela, 1982. 38 páxs, 8.º.

O Carballo Calero, fonte de lanzaba lírica e lírica que todos sabemos, aparece no noso horizonte literario con este libro de poemas en verbo de Castela, que tería de ser paradoxo ou anisismo no A. de «Vielros» senón tivese, por íntima, cordial revelación do Poeta, o stífico de derradeiro pulo pra erguer áncoras n-un leixado porto cara o mar aberto da leda mañán lírica da Galicia. É un adeus esquivo, un lastre espiritual ceibado en preno vó por un dos máis craros pensamentos contemporáneos da Terra. Escoltemos o runxir da cadea tomada o ruber á borda limpa e crara, o bambeo do barco sonoro e ollemos a branza nao, en fin, alonxarse da badia mol e queda en perca dos balbordos téneros do mar escumante da nosa recobración.

Lecturas da moderna poesía castelán révense na obra do A. que se abre con feixe de romances octosílabos, gardadores de temas bíbricos inzados de modernidade, de un erotismo fresco e íntel. Eu quedome con aquel *Romance del pecado frustrado*, novo como unha cereixa de Maio, saudoso e infantil como a lembranza que nos acode ó íello. A mesma candura da dición n-ralme cara él. Quédase por ser un anaco de vida do Poeta non aparex ali o arificio de certas arquitecturas do preciosismo neo-gongorino que en outros se albisca:

«Abel pastaba la lana... (*Romance de Cain y Abel*); «nieve sonora y amante...» (*Romance de la fuente escondida*); «Pecha una incendia allí el sol...» (Id.).

Nos sonetos *A María de los Dolores Vielva Otero* e *A Mimi bebiendo un refresco de fresa asoma a voz pollicroma de Xorardo de Diego* na súa máis escelta estrutura *Góralda en prima puro de Sevilla*...

Templo a los cielos de la eucritia alzado,
arquitectura de ideal firmeza,
ritmo sereno, mágica justeza,
estandarte de gracia desplegado...

(A María...)

Puente y túnel de miel a miel tendido;
de fresa a fresa, líquida, coherente,
Entre fresas sabor y color, puente,
Túnel al ascendente tren fluido.

(A Mimi...)

e, aínda máis gongorino, no *Teia de araña*, espresase:

Arquitecto y artífice eminente
que el hilo tiende, que el bosquejo traza;
mina y minero al par de la que enlaza
plata, un rosol con otro, sutilmente.

El viento miente, de cautela armado,
Puente de plata nó; si de alas hura.
El puente huald, que río no es el viento.

Un terceiro grupo de poemas lembra a estrutura eterna e os motivos gárgolarios con enxebe espresión concisa con mesta fondura temática. Non resisto á transcribir este xogo que cáese acada a brevedade do haikai;

V te me ofreciste. V, terca,
te me volviste a ofrecer

Fruto de mi propia cerca
yo no te quise coger.

Yo, con sed, ante la alberca.

¡Oh el exquisito placer
de tener el agua cerca
y no quererla beber!

(Páx. 51)

Ainda duas prosas encerran o libro como as dúas táboas de un diplico cosular. Na derradeira achamos máis de personal lembranza sutil que de relación co resto do volume: no que resplande aquel grato rumor de augas vivas, de unha espiritualidade primitiva e sán que, aplicada á nosa futura poesía galega, captará na súa inqueda rede as máis ourillocentes volvoresitas do pœvri.—F. B. B.

ANTONIO NOBRE E AS GRANDES CORRENTES LITERARIAS DO SÉCULO DESANOVE, por Augusto Ferreira Nobre, Porto, 1931.

Augusto Ferreira Nobre, sobriño do gran poeta Antonio Nobre, naceu en 1896 en Fox do Douro (Porto), estudos melchía viaxos por España, Francia, Países Baixos, Alemaña, Suíza, Austria, Rusia, Italia, Argelia e Madeira. En 1919 foi nomeado Profesor da Facultade de Letras do Porto. En 1930 morreu, deixando escritos os ensaios que compoñen este libro e outros que non se publican. Sea así Augusto Nobre, Profesor da Facultade das Ciencias do Porto, deu á imprenta estes escritos, precedidos d'unha carta d'Alberto d'Oliveira e unha introdución d'Adolfo Casais Monteiro. Ademais do que serve de título do libro, son outros cinco: *Os tres mosqueteiros* (Maurice Nègre, Londres, Paul Morand); *Les Autres, Nietzsche, O sorriso de Buda e Resposta a un cuestionario* (da revista *Principio*); D'un espírito moi semellante ó do seu tío, Augusto Ferreira Nobre foi ademais un orientalista de tipo romántico e sentimental. Senteu o engado sentimental do Budhismo —coñecido, ó que semella, á través de traducións— anque non foi pesimista, senon pol-a contra, crente no progreso (que é onde máis alén pode chegar o optimismo), n-unha sucesiva ascensión do home, representada por Buddha, Jesús, Nietzsche... Temperamento principalmente poético; crítico impresionista; tamén, un inadaptado.—V. R.

GUIA DE OSERA, Orense, 1932.

Publica esta Guía un membro da Comunidade que hoxe ocupa o sodo Mosteiro, e que tanto leva feito pol-a restauración do moimento e pol-o progreso agrícola d'aquela terra. É un librito de 107 páxinas, pra usanza dos turistas, que contén os datos máis importantes sobre o Mosteiro: unha síntese histórica, unha descripción e un Abarologio. Ilustrado con moitas fotos, grafías e deseños do Profesor de Dibujo d'Ourense señor So. ria, qu'ajudan moito pra apreciación de detalles. Resulta unha obra moi erudita e ben feita, da melrande utilidade espricativa.

REVISTAS

OC, Revista de la Renaissance dels països
d'oc Novembre-December, 1931.

Traí: *La Constitució nova d'Espanya*, por J. Carbonell; *Gerbert i els seus estadis a la Marca Hispànica*, por A. Millán i Vallicrosa; *Gramática occitana*, *Petit Antologia*, e moitas moitas de literatura occitana, felibrisimo, etc.

NÓS adica un saúdo fraternal á esta revista, á que a ligam a coincidencia d'ideas e d'intereses, e desexa un trunfo camprido á renacencia occitana.

LA NOSTRA TERRA, Mallorca, Gener,
Febrer i Març, 1932.

Publica: unha tradución da tan sonda conferencia do alemán E. R. Curtius en col de *L'abandó de la cultura*, por Lluís A. Morós, e o n.º de Març ven adicado á lembranza de Goethe, con traballos de Joan Estelrich, Bernhard Kellermann, Pere Coromines, A. Crespi, e varias traducións.

BREIZ-ATAQ, Rennes, Janvier, Février,
Mars et Avril, 1932.

Publica: *Declaration du Parti National breton adopté à Landerneau*; *L'Irlande d'aujourd'hui*; *Heure d'une Rote*, por J. La B.

LA BRETAGNE FEDERALE,
Rennes, Février, 1932.

Publica: *La Paix*, por Morvan Marchal, e *La Comédie Corse de «A Nuova»*.

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD CASTELLO-
NENSE DE CULTURA, t. XIX, 1931,
q. VI e t. XIII, 1932, qs. I e II.

Publica: *Cartas-Pueblas de Ribesaltes, Berita, Truchelles y Vall d'Urd e Refrains i modismos valencianos*, por Joan M. Borrás Jarque.

REVISTA DE CULTURA, Rio
de Janeiro, Fevereiro 1932.

Traí: *O elemento trágico no episódio de Ignês de Castro*, por P. Pedro Schneider, S. J.

SUDETENDEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR
VOLKSKUNDE, Prag, I Heft, 1932

Publica: *Goethe und die deutsche Volkskunde in Böhmen* pol-o Dr. Gustav Jungbauer.

ESPLAI, Barcelona.

Suplemento tipo magazine do diario católico catalán *El Matí*, moi fermoso de presentación e curioso e istrativo de contido.

BRELEN, Habana, n.º 32.

Publica: *La Prensa de los Estados Unidos y la expulsión de los jesuitas de España y Rincones de historia de Cuba: Aurelio Mitjana*.

EL MATÍ, Barcelona.

Publica algú interesantes suplementos, sendo de remarcar o adicado a *Los Ordes religiosos a Catalunya*.

Imprenta NÓS. Horlas, 20. Santiago



A hixiene nos nenos
é a garantía da súa saúde física e
moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o
"Jabón Sales de la Toja",
único que ás súas altas calidades
meiciñás xunta toda a finura e pre-
fume d'un xabón de tocador.

Contribúe ó perfecto des-
enrolo das criaturas e evi-
ta o perigo da escrófula e
o raquitismo.

**JABÓN
LA TOJA**
ÚNICO EN EL MUNDO



O Xabrón da Toxa
é o mellor.
Honra á Galicia no
mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros RAFIUM

DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TODOL-OS ESTABRECIEMENTOS DO RAMO.

ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo
Santiago de Galicia

De los Profesores

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO

GINECÓLOGO

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfecto posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será
unha biblioteca galega,
mentras non adequira as
obras editadas por

NÓS

PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO